RAQAMLI BANK XIZMATLARINING TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGIGA TA'SIRINI BAHOLASH

Baxromov Nodirjon Muxammadamin o'g'li
AT Xalq banki markaziy apparati Boshqarma boshlig'i,
Vazirlar mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik
oliy maktabi, mustaqil tadqiqotchisi
nodirjon95.b@gmail.com
ORCID: 0009-0004-5487-7059
+99890 628 95 00

Annotatsiya: Mazkur tezisda raqamli bank xizmatlarining tijorat banklari likvidliligini ta'minlashdagi o'rni va ta'siri tadqiq etilgan. Bank xizmatlarining raqamlashtirilishi mijozlarning bank xizmatlaridan foydalanish tezligi va qulayligini oshirish bilan bir qatorda, banklarda pul mablag'lari oqimini tezkor boshqarish, depozit bazasini kengaytirish, to'lovlar va hisob-kitoblarni jadallashtirish hamda likvidlilik holatini real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyatlarini yaratmoqda. Tadqiqotda raqamli bank xizmatlarining depozitlar barqarorligi, likvid aktivlarga bo'lgan ehtiyoj va likvidlilik risklarini boshqarishga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, tijorat banklari likvidliligini boshqarishda raqamli monitoring, ma'lumotlarni tahlil qilish va prognozlash vositalaridan foydalanish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli bank xizmatlari, raqamlashtirish, tijorat banklari, likvidlilik, likvidlilik riski, raqamli transformatsiya, depozitlar, LCR, NSFR, raqamli monitoring.

Аннотация: В данном тезисе исследованы роль и влияние цифровых банковских услуг на обеспечение ликвидности коммерческих банков. Цифровизация банковских услуг, наряду с повышением скорости и удобства пользования банковскими услугами клиентов, создает возможности оперативного управления потоком денежных средств в банках, расширения депозитной базы, ускорения платежей и расчетов, а также мониторинга состояния ликвидности в режиме реального времени. В исследовании анализируется влияние цифровых банковских услуг на стабильность депозитов, потребность в ликвидных активах и управление рисками ликвидности. Также разработаны предложения по использованию инструментов цифрового мониторинга, анализа данных и прогнозирования в управлении ликвидностью коммерческих банков.

Ключевые слова: цифровые банковские услуги, цифровизация, коммерческие банки, ликвидность, риск ликвидности, цифровая трансформация, депозиты, LCR, NSFR, цифровой мониторинг.

Annotation: This thesis examines the role and impact of digital banking services on ensuring the liquidity of commercial banks. The digitalization of banking services, along with increasing the speed and convenience of using banking services, creates opportunities for the rapid management of cash flows in banks, expanding the deposit base, accelerating payments and settlements, and monitoring liquidity status in real time. The study analyzes the impact of digital banking services on deposit stability, the need for liquid assets, and liquidity risk management. Proposals have also been developed for the use of digital monitoring, data analysis, and forecasting tools in managing the liquidity of commercial banks.

Keywords: digital banking services, digitalization, commercial banks, liquidity, liquidity risk, digital transformation, deposits, LCR, NSFR, digital monitoring.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Bugungi kunda bank tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish tijorat banklarining biznes jarayonlarini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Mobil banking, internet banking, masofaviy bank xizmatlari, elektron to'lovlar, raqamli identifikatsiya va boshqa texnologiyalarning keng joriy etilishi bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Bank faoliyatining raqamlashtirilishi nafaqat mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, balki bankning moliyaviy barqarorligini, xususan, likvidliligini boshqarish imkoniyatlarini ham o'zgartirmoqda. Chunki likvidlilik bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarish qobiliyatini ifodalovchi muhim ko'rsatkichlardan biridir.

Raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi natijasida mijozlarning bank hisobvaraqlaridagi mablag'lar harakati tezlashadi. Shu sababli tijorat banklari uchun pul oqimlarini tezkor kuzatish, depozitlar bo'yicha kutilayotgan o'zgarishlarni baholash va likvid mablag'larga bo'lgan ehtiyojni oldindan aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazariy asoslar

Tijorat banklari likvidliligiga raqamli bank xizmatlarining ta'sirini bir nechta yo'nalishlarda ko'rib chiqish mumkin.

Birinchidan, raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi bankning depozit bazasini kengaytirishga xizmat qilishi mumkin. Mobil ilovalar va internet-banking platformalari orqali hisobvaraqlarni masofadan boshqarish imkoniyatining mavjudligi mijozlarning bank xizmatlaridan foydalanish faolligini oshiradi. Natijada bankning resurs bazasi kengayib, aktiv operatsiyalarni moliyalashtirish imkoniyatlari ortadi.

Ikkinchidan, raqamli to'lov xizmatlari bankdagi pul mablag'lari aylanishini tezlashtiradi. Mijozlarning mablag'lari hisobvaraqlar o'rtasida qisqa vaqt ichida harakatlanishi bankning kunlik likvidlilik holatini doimiy ravishda monitoring qilishni talab etadi. Shu sababli raqamlashtirish sharoitida likvidlilikni boshqarish an'anaviy davriy tahlildan real vaqt rejimidagi monitoringga bosqichma-bosqich o'tishni taqozo etadi.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar bankka mijozlarning moliyaviy xatti-harakatlari to'g'risidagi katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash imkonini beradi. Ushbu ma'lumotlardan foydalanish orqali depozitlarning kirib kelishi va chiqib ketishi, mijozlar hisobvaraqlaridagi qoldiqlar, to'lovlar dinamikasi va boshqa pul oqimlarini prognozlash mumkin.

To'rtinchidan, raqamli texnologiyalar likvidlilik risklarini erta aniqlash imkoniyatini kengaytiradi. Masalan, mijozlar mablag'larining odatdagidan yuqori sur'atda chiqib ketishi, yirik depozitlarning muddatidan oldin yechilishi yoki to'lovlar hajmining keskin o'zgarishi raqamli monitoring tizimi orqali aniqlanishi va tegishli boshqaruv choralarini oldindan ishlab chiqish imkonini beradi.

Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarida likvidlilikni boshqarish jarayonini quyidagi tizim asosida tashkil etish maqsadga muvofiq:

Raqamli ma'lumotlar → Ma'lumotlarni qayta ishlash → Pul oqimlarini tahlil qilish → Likvidlilikni prognozlash → Riskni erta aniqlash → Boshqaruv qarori.

Mazkur yondashuvda bankning mobil va internet-banking operatsiyalari, depozitlar harakati, kredit to'lovlari, mijozlarning hisobvaraqlaridagi qoldiqlar hamda boshqa moliyaviy ma'lumotlar yagona axborot tizimida tahlil qilinadi.

Raqamli bank xizmatlarining likvidlilikka ta'sirini baholashda LCR (Liquidity Coverage Ratio) va NSFR (Net Stable Funding Ratio) kabi ko'rsatkichlardan foydalanish ham muhim hisoblanadi. LCR

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bankning qisqa muddatli likvidlilik ehtiyojlarini qoplash imkoniyatini, NSFR esa barqaror moliyalashtirish manbalarining yetarliligini baholashga xizmat qiladi.

Bunda raqamli texnologiyalardan foydalanish ushbu ko'rsatkichlarni faqat ma'lum bir davr yakunida hisoblash bilan cheklanib qolmasdan, ularning o'zgarishini tezkor monitoring qilish imkonini berishi mumkin.

Shuningdek, raqamli xizmatlar likvidlilikni boshqarishda ijobiy natijalar bilan bir qatorda ayrim qo'shimcha risklarni ham yuzaga keltiradi. Xususan, raqamli kanallar orqali mablag'larning juda tez ko'chirilishi bankning qisqa muddatli likvidlilik holatiga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli raqamlashtirish jarayonida banklar likvidlilik risklarini boshqarish mexanizmlarini ham parallel ravishda takomillashtirishi zarur.

Raqamlashuv sharoitida depozitlar tarkibi, pul oqimlari va likvid aktivlar ko'rsatkichlarining o'zgarishi[1]

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Talab qilib olinguncha depozitlar ulushi, %	42,8	42,3	42,7	35,3	32,1	30,2
Muddati 1 yildan ortiq depozitlar ulushi, %	27,5	28,9	31,0	35,3	38,7	37,6
Jismoniy shaxslar depozitlari o'sishi, %	…	36,1	69,2	36,8	41,8	31,0
Onlayn depozit operatsiyalari / aholi depozitlari qoldig'i, %	15,3	42,4	34,7	53,9	63,6	61,9
Naqd yechish koeffitsienti, %	…	32,0	27,1	24,0	21,8	18,7
Lahzali likvidlilik koeffitsienti, %	67,4	99,3	110,1	87,4	112,3	134,7
Yuqori likvidli aktivlar / aktivlar, %	14,2	17,7	19,4	14,9	17,3	21,1
LCR, %	224,5	189,6	211,6	164,8	193,8	207,5
Kreditlar / depozitlar, %	241	209	180	195	173	145

Shu bilan birga, bu ko'rsatkich depozitlarning yuqori aylanuvchanligini ham anglatadi: aholi mobil ilovada bir necha soniya ichida depozitni yopib, uni boshqa bankda yuqoriroq stavka bilan qayta ochishi mumkin. 2025-yilda onlayn depozit operatsiyalari hajmi (99,3 trln so'm) aholi depozitlari qoldig'ining (160,4 trln so'm) 62 foiziga teng bo'lgan. Bu depozitlarning foiz stavkalariga sezgirligi oshganini va banklar o'rtasida depozit uchun raqobat kuchayganini ko'rsatadi. Xalqaro tajriba ham shuni tasdiqlaydi: onlayn banklarda depozitlar foiz stavkalari o'zgarishiga an'anaviy banklarga qaraganda tezroq va kuchliroq javob beradi. Shu sababli raqamli depozitlar muddatli bo'lsa-da, ularni likvidlilikni qoplash koeffitsienti hisobida «barqaror» deb qarash ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi zarur.

Raqamlashuvning likvid aktivlarga ta'siri esa ijobiy bo'lgan. Naqd yechish koeffitsientining pasayishi bilan bir vaqtda lahzali likvidlilik koeffitsienti 67,4 foizdan 134,7 foizga, yuqori likvidli aktivlar ulushi esa 14,2 foizdan 21,1 foizga ko'tarilgan. Kreditlar/depozitlar nisbati esa 241 foizdan 145

[1] Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining hisobotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

foizga pasaygan. Bu natijalar naqd pulsiz to‘lovlarning kengayishi mablag‘larning bank tizimida qolishiga va banklar likvidlilik zaxirasining mustahkamlanishiga xizmat qilganini ko‘rsatadi.

XULOSA

Raqamli bank xizmatlari orqali banklarning depozit bazasini kengaytirish, pul mablag‘lari harakatini tezkor monitoring qilish, mijozlarning moliyaviy xatti-harakatlarini tahlil qilish va likvidlilikka bo‘lgan ehtiyojni prognozlash imkoniyatlari kengayadi.

Shu bilan birga, raqamli kanallar orqali mablag‘larning yuqori tezlikda harakatlanishi likvidlilik risklarini boshqarishga nisbatan yangi yondashuvlarni talab etadi. Shu sababli tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni likvidlilikni boshqarish tizimi bilan integratsiya qilish muhim yo‘nalish hisoblanadi.

Tadqiqot natijasida taklif etilayotgan **raqamli monitoring–prognozlash–erta ogohlantirish** tizimi tijorat banklarida likvidlilik risklarini oldindan aniqlash, likvid aktivlardan samarali foydalanish va boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur yondashuv bank tizimini raqamlashtirish sharoitida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashning muhim vositalaridan biri bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.